

УДК 796.5

Оксана Баглай, викладач англійської мови кафедри іноземних мов

Львівського інституту економіки і туризму

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

У статті обґрунтовано модель міжкультурного спілкування фахівців туристичної галузі та визначено її структурні компоненти. Висвітлено можливості моделі як засобу формування готовності до міжкультурного спілкування у процесі професійної діяльності.

Ключові слова: міжкультурне спілкування, міжнародний туризм, готовність, переконання, компетентність.

Рис. 1. Літ. 14.

Постановка проблеми. У сучасних умовах особливої значущості набуває міжкультурний підхід до професійної підготовки фахівців, який покликаний “підготувати майбутніх і нинішніх фахівців до життя в мультикультурному суспільстві. Міжкультурний підхід покликаний допомогти студентам побачити загальне і різне між культурами, подивитися на власну культуру очима інших народів, сформувати індивідуальну картину” [13, 330]. Міжкультурний підхід спрямований на пізнання й розуміння іншої культури. Оскільки студент часто розглядає культурні явища іншого народу з погляду внутрішньої перспективи, через призму власної культури, іноді допускаючи грубі помилки, які можуть порушувати процес спілкування, або ж робити його просто неможливим.

Спілкування є потребою людини як соціальної, розумної істоти, як носія свідомості, це універсальний засіб пізнання інших людей, свого внутрішнього світу, це прекрасний підручник життя, шлях до успіху в різних сферах діяльності, “процес взаємодії та взаємостосунків, за якого відбувається обмін інформацією, діяльністю, емоціями, вміннями, навичками. Воно виконує важливі функції: контактну, інформативну, координуючу, спонукальну, виховну та інші. У спілкуванні виділяють різні типи, види. Спілкування – це єдність комунікації, інтеракції та перцепції” [8, 437].

Винятково важлива роль у професійній діяльності фахівця туризму належить спілкуванню. Спілкування – це комунікативний вид людської діяльності, котрий включений у трудову діяльність і є її необхідною умовою. Метою спілкування є планування і координація спільної діяльності індивідуума або суспільства в цілому, тобто воно обслуговує іншу, некомунікативну діяльність.

Проблема міжкультурного спілкування була об’єктом вивчення багатьох учених, зокрема у

галузі педагогіки. Ці питання досліджували А. Боровков, Я. Довгополова, В. Кузьменко, Л. Гончаренко, Н. Мойсеюк, М. Пентилок, С. Сисоєва, І. Шульгіна, Н. Якса, а також в контексті підготовки фахівців туристичної галузі В. Пазенок, В. Федорченко, Е. Слободенюк.

Водночас, проблема міжкультурного спілкування майбутніх фахівців туристичної галузі не була предметом спеціального вивчення, зокрема недослідженим залишилось питання її моделювання.

Мета статті – обґрунтувати модель та структурні компоненти міжкультурного спілкування майбутніх фахівців туристичної галузі як засобу формування готовності до міжкультурного спілкування у процесі професійної діяльності.

Міжкультурну компетентність визначають як наявність знань, умінь і навичок, які використовуються в процесі спілкування із людьми різних культур. У зв’язку з цим можна визначити її як наявність знань про свою культурну належність та свої культурні традиції, для того щоб використовувати ці знання в процесі спілкування з культурно відмінними особистостями й розвивати визначені стратегії в спілкуванні з представниками інших культур. Е. Тейлор тлумачить поняття “міжкультурна компетентність” як трансформаційний процес, у якому особистість розвиває адаптивну здатність, змінюючи стиль свого життя для ефективного розуміння й пристосування до вимог іншої культури. У такому розумінні міжкультурна компетентність не є результатом, натомість розглядається як постійний внутрішній особистісний процес. З цієї точки зору особистість зі сформованою міжкультурною компетентністю є такою, що володіє розвиненими поведінковими, когнітивними та афективними (емоційними) компетенціями, зокрема: емпатією, адаптивною мотивацією, здатністю шукати альтернативні шляхи розвитку, поведінковою гнучкістю та навиками особистісно орієнтованого спілкування [14, 156].

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Я. Довгополова зазначає, що культура професійного спілкування – складна інтегральна якість, яка синтезує перцептивні, комунікативні та інтерактивні уміння, детермінується професійно ціннісними орієнтаціями і визначає ефективність професійної взаємодії. Ефективна реалізація залежить від рівня сформованості в особистості ряду специфічних умінь спілкування, головними з яких є такі: уміння “бачити й чути” партнера; уміння розуміти його; уміння прийняти позицію партнера [2, 145]. Всі компоненти культури професійного спілкування перебувають у тісному взаємозв’язку. Уміння правильно сприймати і розуміти партнера чи аудиторію допомагає знайти потрібні доводи, а володіння ораторським мистецтвом, культурою мовлення – зрозуміло, виразно і переконливо їх викласти. Все це необхідно для успішного ділового контакту, в ході якого виявляється вміння взаємодіяти з партнером: долати бар’єри в спілкуванні, займати адекватну психологічну позицію, виходити на відповідний рівень спілкування тощо.

У дослідженнях В. Сластьоніна поняття “готовність” розглядається як невід’ємна якість особистості, що інтегрує мотиваційні, змістовні та операційні компоненти [9]. На його думку, готовність – це внутрішній стан (здатність) цілісної особистості, ознака професійної кваліфікації, а також результат цілеспрямованої підготовки. Готовність як складне психологічне утворення – це не лише набір необхідних знань, умінь і навиків, не лише адекватні вимоги до професійної діяльності, до якостей особистості та її здібностей, але й пізнавальні (розуміння професійних завдань, їх оцінка), мотиваційні (інтерес до професії, прагнення досягти успіху) і вольові (подолання сумнівів, вміння мобілізувати свої сили) компоненти.

Н. Мойсеюк, підсумовуючи дослідження у педагогіці і психології, які розширили і конкретизували поняття “готовність до діяльності” як складне утворення в структурі особистості, наголошує, що термін “готовність” уживається у двох значеннях: 1) навченість, підготовленість до виконання майбутніх завдань; 2) наявність компетентності, знань і умінь, потрібних для виконання поставлених завдань. Таким чином, сутність готовності визначається комплексом фахових, методичних та психолого-педагогічних знань та вмінь особистості [5, 364 – 368.]. Аналіз існуючих напрямків формування професійної готовності дає підставу визначити готовність як інтегральну професійно значущу якість особистості, систему взаємопов’язаних структурних компонентів, до якої належать як

особистісно-психологічні (професійні мотиви та інтереси, знання), так і процесуальні аспекти.

А. Боровков робить висновок про певний збіг понять компетентності і готовності, а той факт, що компетентний спеціаліст здатен виходити за межі предмета своєї професії, *він трактує як можливість визначити компетентність як вищу ступінь готовності* [1, 292 – 296]. Аналіз результатів теоретичних і практичних досліджень дає підставу зробити висновок про те, що зміст поняття готовності залежить від роду діяльності. Більшість науковців визначають, що готовність є цілісною системою, яка має свою структуру. У психолого-педагогічній літературі така цілісність подається як сукупність якостей, властивостей та станів людини, які допомагають їй виконувати професійну діяльність.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що готовність до діяльності є цілісним утворенням, яке має низку структурних компонентів, які взаємопов’язані і взаємозалежні.

В інформаційному контексті ефективність підготовки до професійного спілкування може здійснюватися на двох рівнях – “змістовому (інформаційне забезпечення змісту підготовки до оволодіння уміннями й якостями професійного спілкування; інформаційні потоки у професійному спілкуванні) та операційно-методичному (інформаційні засоби навчання; художньо-естетична інформація як засіб розвитку умінь і якостей фахівця у професійному спілкуванні)” [4, 21]. При цьому Інтернет та інші найсучасніші телекомунікаційні технології не здатні замінити живого, реального спілкування, безпосереднього сприйняття нових обставин життя, нових ідей, емоційного переживання оволодіння ними.

Когнітивний компонент передбачає оволодіння знаннями: знання рідної культури; поінформованість з етнокультурними особливостями різних народів світу (їхньою історією, мовою, звичаями, культурою); знання загальноприйнятих норм і правил поведінки при взаємодії з представниками різних народів і культур; знання термінології.

Знання виступають засобом розпізнавання, виділення об’єктів і оперування ними в розумовому плані; вони виконують пізнавальну функцію, але не стануть мотивами і стимулами поведінки, якщо не пройшли через почуття особистості, не прийняті нею. Тобто, моральний розвиток особистості – засвоєння та прояв у вчинках суспільних норм – реалізується не лише через знання необхідних моральних понять. Вирішальну роль тут “відіграє перетворення відомих теоретичних положень моралі в такі, що

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

переживаються і викликають позитивне ставлення до оточуючих” [12, 47]. Іншими словами, можна сказати, що тільки те, що знайшло відповідний емоційний відгук, емоційне сприйняття, що поступово перетворилося на систему потреб, прагнень, систему цінностей і, нарешті, переконань, стає постійною безпосередньою спонукою окремих вчинків та визначає всю поведінку тієї або іншої особи.

На думку В. Сухомлинського, “переконання – один із тих складних проявів духовного життя людини, в яких органічно поєднується елемент світогляду з елементом моральним. Переконання – це не лише усвідомлення людиною істинності світоглядних та моральних понять, а й особиста її готовність діяти відповідно до цих правил і понять. Переконаність спостерігаємо тоді, коли діяльність людини мотивується світоглядом, коли істинність того чи іншого поняття не тільки викликає в людині сумніви, а й формує її суб’єктивний стан, її особисте ставлення до істини” [11, 13].

Для успішної діяльності необхідні не лише теоретичні знання, а й практичні вміння та навички, що відображає операційний компонент, який є операційною основою зазначеної компетентності, спрямований як на досягнення продуктивної міжжетнічної взаємодії, так і на поповнення міжкультурних знань. Діяльнісний компонент містить певні вміння, навички, дії, поведінку, що спираються на теоретичні знання та емоційно-оцінне ставлення до них, включає етичну стратегію міжособистісної взаємодії, методів та прийомів діалогічного суб’єкт-суб’єктного спілкування, тактику попередження конфліктних ситуацій та виходу із них.

Формування культури поведінки потребує чіткого усвідомлення змісту та шляхів вироблення у дитини певних знань, умінь і навичок, що досягається виконанням відповідних дій, які автоматизуються “завдяки тренуванням, постійним вправлінням у виконанні тих чи інших вимог, забезпеченню усвідомлення необхідності дотримання морально-етичних норм життя і побуту у суспільстві” [7, 195].

Наявність загальнолюдських цінностей у культурі свідчить про контакти між представниками різних культур. Спочатку міжкультурні контакти були обмеженими. Згодом такі зв’язки почали розширюватися й зміцнюватися. Серед причин розширення контактів варто назвати економічні та політичні зв’язки. Вони, як уже зазначалося, призвели до масового переселення людей в інші держави. Відповідно, кожна людина або група людей переносить цінності своєї культури в іншу.

Разом з тим знайомиться з надбаннями тієї соціальної спільноти, на території якої проживає [3, 61]. Туризм є ефективним засобом реалізації людських цінностей. Насамперед таких, як вибір, свобода, зацікавленість, бажання, дружелюбство, самоідентифікація та самореалізація тощо. Аксеологічний, ціннісний аспект туристської діяльності є одним із вагомих чинників філософії туризму. Результатом навіть короткочасних поїздок є поглиблення власних уявлень про цінності спілкування, доброзичливість, щирість, відкритість, толерантність, справедливість тощо. Залежно від наслідків контактів відбувається певна корекція ціннісних орієнтацій індивіда, перегляд власних уявлень про переваги чи вади “іншого, ніж у тебе” способу життя [6, 11].

Міжкультурні цінності допомагають студентів контролювати власні емоційні прояви, блокуючи жорстокість, агресію, краще зрозуміти світ представника іншої культури. В процесі міжкультурної комунікації відбувається певна трансформація ціннісних орієнтацій туристів, яка втілюється в переосмислення власних життєвих цінностей, наповнення їх гуманістичними смислами та спрямованістю. Йдеться не лише про вплив на людей при зустрічі з іншим, чужим буттям, але й про відкриття ними неусвідомлюваних раніше особливостей власного культурного горизонту, який повніше розкривається лише після повернення з туристичної подорожі. Тому, як стверджується в роботі, відбувається не тільки пізнання іншого буття, але й певне культурне самопізнання. Глибина й ефективність такої крос-культурної комунікації визначається тим, як цей процес активізує екзистенційні структури особистості, її світогляд, ціннісні орієнтації та горизонти культурного освоєння світу. Це ж визначає людиновимірний гуманістичний зміст комунікації між культурами, соціумами, народами, що реалізується у туризмі [10, 12].

Розроблена нами модель формування готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування у фаховій підготовці базується на таких педагогічних умовах:

- взаємодія та діалог культур як основа міжкультурного спілкування;
- особливості міжкультурного спілкування фахівців туризму;
- міжкультурні знання та уміння в процесі вивчення навчальних дисциплін та спецкурсів.

Модель містить опис методів і форм підготовки до міжкультурного спілкування майбутніх фахівців міжнародного туризму, методики іншомовного міжкультурного спілкування

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

та опис розробленого спецкурсу “Міжкультурне спілкування у сфері паломницького туризму”. Розроблені матеріали підлягають апробації у ході педагогічного експерименту та передбачають можливість корекції як теоретичних положень, так і конкретних методик. Модель представлена на рис. 1.

Висновки. Таким чином, модель містить такі компоненти готовності до міжкультурного спілкування майбутніх фахівців туристичної галузі як: когнітивний (змістовий), операційний (діяльнісний) та аксіологічний (інтраособистісний та міжособистісний). В процесі міжкультурної комунікації відбувається певна трансформація

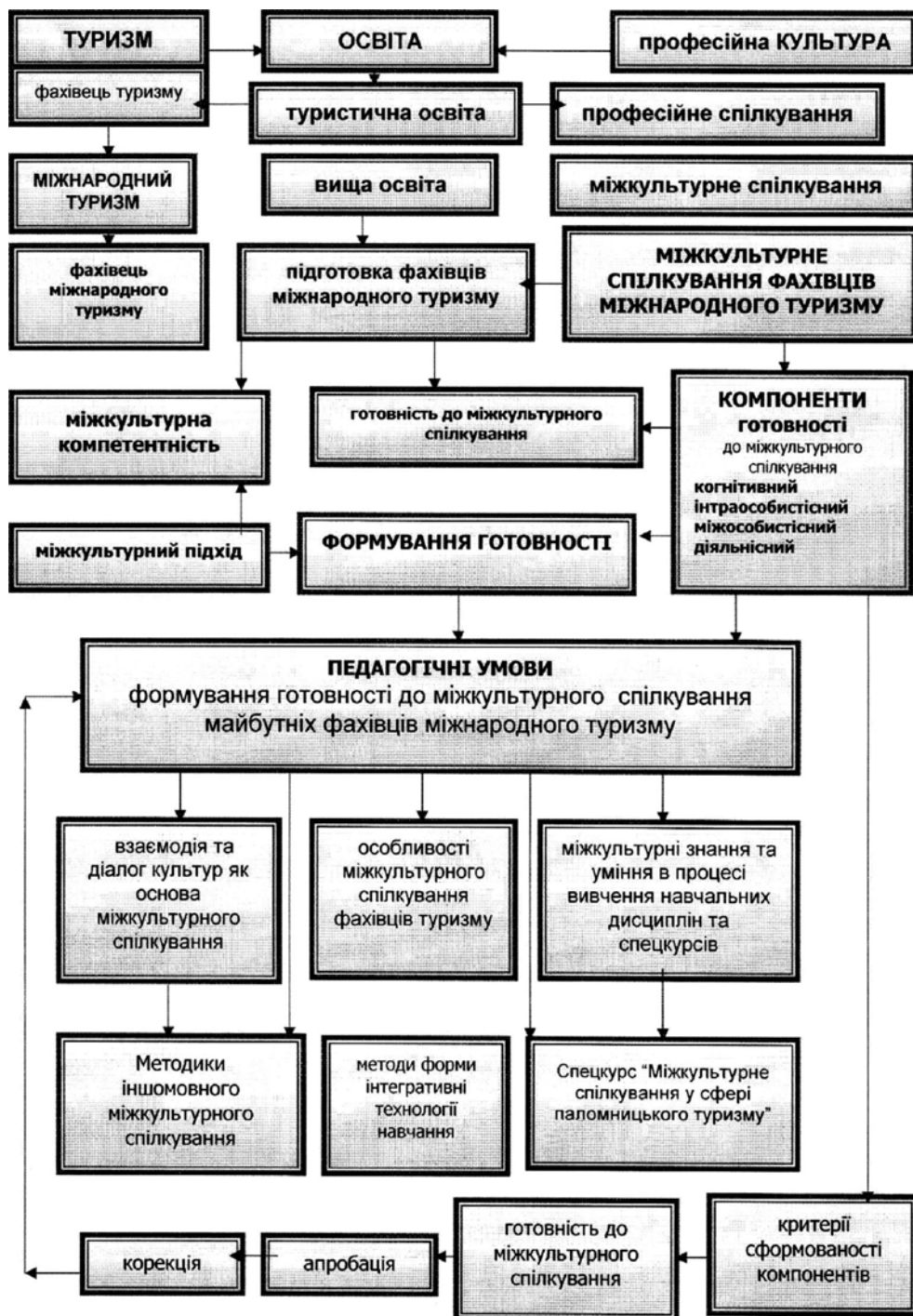

Рис. 1. Модель формування готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування у фаховій підготовці

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

ціннісних орієнтацій туристів, яка втілюється в переосмислення власних життєвих цінностей, наповнення їх гуманістичними смислами та спрямованістю.

До подальших напрямів дослідження відносимо методичне забезпечення реалізації моделі для формування пізнавального інтересу до етнокультурного різноманіття світу, набуття студентами знань про міжкультурне спілкування, формування міжкультурних умінь, організація практичної діяльності студентів, яку було спрямовано на набуття досвіду міжкультурної взаємодії.

1. Боровков А.Б. Влияние системной компьютеризации управления школой на содержание подготовки будущих учителей к использованию НИТ в профессиональной деятельности / А.Б. Боровков // Информатизация образования. – 2002: сб. трудов Всероссийской науч.-метод. конференции. – Н.-Тагил, 2002. – С. 292 – 296.

2. Довгополова Я.В. Формування толерантних відносин студентів у полікультурному середовищі вищого навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 “Соціальна філософія та педагогіка” / Я.В. Довгополова. – Луганськ, 2007. – 20 с.

3. Кузьменко В.В., Гончаренко Л.А. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: навчальний посібник / В.В. Кузьменко, Л.А. Гончаренко / [За ред. В.В. Кузьменка.]. – Херсон: РІПО, 2006. – 92 с.

4. Локарева Г.В. Теоретичні та методичні засади застосування художньо-естетичної інформації у підготовці соціального педагога до професійного спілкування: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Г.В. Локарева. – К., 2005. – 44 с.

5. Мойсеюк Н.Є. Готовність до професійної діяльності: суть і шляхи формування // Сучасні інформаційні технології та інноваційні

методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць. / [Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін.]. – К.; Вінниця: ДОВ “Вінниця”, 2006. – №12. – С. 364 – 368.

6. Пазенок В.С. Філософія туризму: навчально-методичний посібник / В.С. Пазенок, В.К. Федорченко. – К.: Кондор, 2004. – 268 с.

7. Пентиліук М.І. Культура мови і стилістика: пробний підручник [для гімназій гуманітарного профілю] / М.І. Пентиліук. – К.: Вежа, 1994. – 240 с.

8. Сисоєва С.О. Психологія та педагогіка: підручник [для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форм навчання.] / С.О. Сисоєва, Т.Б. Поясок. – К.: Міленіум, 2005. – 520 с.

9. Слостенін В.А. Психологія і педагогіка / В.А. Слостенін, В.П. Каширин. – М.: Школьная пресса, 2002. – 512 с.

10. Слободенюк Е.В. Туризм як чинник гуманізації відносин між народами: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філос. наук: 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / Е.В. Слободенюк – О., 2003. – 19 с.

11. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості: Духовний світ школяра: Методика виховання колективу: Вибрані твори: В 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – 654, [1] с.

12. Шульгіна І.С. Поняття милосердя у філософському та психолого-педагогічному аспекті // Нові технології виховання / І.С. Шульгіна: [зб. наук. статей / Відп. ред. С.В. Кириленко]. – К.: ІСДО, 1995. – 156 с.

13. Якса Н.В. Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і методика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону: [монографія] – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.

14. Taylor E.W. Intercultural competency: A transformative learning process / E.W. Taylor // Adult Education Quarterly. – 1994. – № 44 (3). – P. 154 – 174.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2012

“Як окреме слово стає між людиною і предметом, так і уся мова стає між людиною і природою, що діє на неї”.

Гумбольдт Вільгельм
німецький лінгвіст

